

2. Байков А. В. Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов / А. В. Байков. – Санкт-Петербург : Равена, 1999. – 366 с.
3. Гольмстен А. Х. Участие представителей юридической науки в отправлении гражданского правосудия / А. Х. Гольмстен // Журнал Министерства народного просвещения. – 1905. – № 4. – С. 122.
4. Гордон Гарді. Піонери в правовій освіті населення (Визначаючи майбутнє: нові напрямки в наданні юридичних послуг) / Гарді Гордон. – Мюнхен : Група правових дій, 1995. – С. 2–13.
5. Єлов В. А. Формування окремих професійних навичок юриста роботи з клієнтом у студентів юридичних факультетів / В. А. Єлов. – Луцьк : Вежа, 2004. – 72 с.
6. Люблинский А. О „юридических клиниках” / А. Люблинский // Журнал Министерства Юстиции. – 1901. – № 1. – С. 175–181.
7. Мейер Д. И. О значении практики в системе современного юридического образования / Д. И. Мейер. – Казань, 1855. – С. 42.
8. Сміт Р. Старе вино в нових пляшках: права людини, безкоштовна юридична допомога і нова Європа / Р. Сміт // JUSTICE Journal. – 2005. – № 2. – С. 57–72.
9. Рекомендації Міністерства освіти і науки України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [www@mivosvit.niit.kiev.ua](http://www.mivosvit.niit.kiev.ua).

Анотація

А.А.Поляков

Юридическое клиническое образование: исторический опыт и современность

В результате анализа широкой литературной базы в статье раскрыт вопрос истории становления юридических клиник в отечественных и зарубежных высших юридических учебных заведениях, выделены этапы развития клинической практики как формы обучения, конкретизированы цели и элементы содержания юридической клинической практики. Указано, что главная функция юридической клиники в системе непрерывного профессионального образования состоит в правовом просвещении населения, обучении молодежи навыкам следовать нормам права, решать конфликты путем достижения компромисса.

Ключевые слова: правовая практика, профессиональное образование, юридическая клиника, непрерывное образование юристов.

Summary

A.O.Polyakov

Law Clinical Education: historical Experience and the Present Days

On the basis the analysis of great number of literature the problem of law clinics history formation in domestic high school is revealed; the stages of clinical practice as studying practice developing are pointed out; the targets of law clinical practice are concretized. It is stated that the main destination of the law clinic in the system of continuous professional education is population law teaching, youth teaching for sticking law norms, determination of conflicts by finding the compromise.

Key words: law practice, professional education, law clinic, continuous education of lawyers.

Дата надходження статті:

„22” вересня 2010 р.

УДК 37.035.4

Л.Й.ПУЛАТОВА,

*кандидат філологічних наук
(м.Хмельницький)*

Мовна особистість учителя: комунікативна компетенція та мовленнєва поведінка

У статті досліджується комунікативна компетенція та мовленнєва поведінка вчителя як фактори творення його мовної особистості. Аналізується дискурс, мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр як категорії мови у спілкуванні.

Ключові слова: комунікація, компетенція, дискурс.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Мовна освіта ХХІ століття зорієнтована на формування національно мовної особистості, здатної вільно і комунікативно доцільно спілкуватися в різних сферах суспільного життя, створювати необхідні умови для обміну інформацією.

Термін „мовна особистість” увійшов у вжиток нашої мови у кінці ХХ – на початку ХХІ століть. У „Словнику-довіднику з української лінгводидактики” мовна особистість – це „такий носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань (знає мовознавчі поняття і відповідні правила), репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову і сприяє її розвитку” [9, с.85]. Мовна особистість – це поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності [10, с.93]. Ю.М.Караулов визначає мовну особистість як „багатошаровий і багатокомпонентний набір мовних здібностей, умінь підготовки до здійснення мовленнєвих учинків різного ступеня складності” [6, с.52]. Структура мовної особистості складається з декількох рівнів:

1) нульовий – вербально-семантичний рівень, де в якості одиниць фігурують окремі слова; відношення між ними охоплюють усі граматико-парадигматичні, семантико-синтаксичні й асоціативні зв'язки, сукупність яких утворює єдину „вербальну сітку”;

2) перший рівень – лінгвокогнітивний (тезаурусний), одиницями якого є узагальнені (теоретичні або повсякденно-життєві) поняття, концепти, ідеї, виразником котрих є ніби ті самі слова нульового рівня, але наділені дескрипторним статусом. Відношення між одиницями цього рівня утворюють упорядковану систему, що якоюсь мірою відображає структуру світу, а відомим (хоча й віддаленим) аналогом цієї системи може слугувати звичайний тезаурус. За свідченням Ю.М.Караулова, стереотипами на цьому рівні „виступають чіткі стандартні зв'язки між дескрипторами, що знаходять вираження в генералізованих висловленнях, дефініціях, афоризмах, крилатих виразах, прислів'ях і приказках...” [6, с.52]. Мовна особистість починається не з нульового, а з першого, лінгвокогнітивного рівня, оскільки тільки на цьому щаблі стає можливим індивідуальний вибір, надання особистістю переваги одному поняттю над іншим тощо;

3) другий рівень (вищий) – мотиваційний (прагматичний), який віддзеркалює мотиви, інтереси, цілі й наміри мовної особистості. Основними одиницями мотиваційного рівня („прагматикона”) є діяльнісно-комунікативні потреби, „відносини між якими задаються умовами сфери спілкування, особливостями комунікативної ситуації і комунікативними ролями співрозмовників” [6, с.54]. Стереотипом даного рівня є „певний символ, образ, знак повторюваного, стандартного для даної культури, прецедентного, тобто такого, що існує при передачі від покоління до покоління – казки, міфу або билини, легенди, притчі, анекдота (з усної традиції) і класичних текстів письмової традиції” [6, с.54].

Формулювання цілей статті... Мета статті – розглянути структурні складові мовної особистості учителя, а також фактори її творення на основі аналізу дискурсу, мовленнєвого акту та мовленнєвого жанру як категорій мови у спілкуванні.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Основа професійної компетентності учителя – оволодіння інтегративною системою змісту освіти у всій його повноті (орієнтація в суміжних галузях діяльності, висока культура спілкування, праці, взаємовідносин). Компетентність у мовному середовищі асоціюється з поняттям „комунікативна компетенція”. Результатом мовленнєвої діяльності мовної особистості є комунікативна ситуація, яку вивчають, перш за все, в її комунікативній компетенції. На думку вчених, а саме: Р. Мільруд, Н. Норріс, Л. Бахман та ін., комунікативна компетенція – це здатність спілкуватись у конкретних комунікативних ситуаціях і вміння організувати мовленнєве спілкування з урахуванням соціокультурних норм поведінки і комунікативного цілеспрямованого висловлювання. Її основними компонентами є *лінгвістичний* (знання граматики і лексики), *дискурсивний* (комунікативне вживання мови), *прагматичний* (досягнення комунікативної цілі), *стратегічний* (подолання комунікативних невдач) і *соціокультурний* (володіння нормами поведінки) [5, с.160]. Тобто, комунікативна компетенція – це певний рівень володіння мовними, мовленнєвими і соціокультурними знаннями, навичками і вміннями, який дозволяє цілеспрямовано варіювати своїм мовленням у залежності від функціональних факторів одномовного чи багатомовного суспільства [7, с.126].

На думку вчених, людина виявляє себе як особистість, як носій неповторних когнітивних, психічних і соціальних якостей лише у спілкуванні, тобто в комунікативній взаємодії. Мовленнєве спілкування розглядається як дискурсивне мовлення, що стало об'єктом наукових шукань лінгвістів, психолінгвістів, лінгводидактів (Н. Арютюнова, Ф. Бацевич, Є. Бенвеніст, І. Гальперін, М. Макаров, В. Мельничайко, О. Леонтєв, Л. Лосева, М. Пентилок, О. Селіванова та ін.). Ф. Бацевич вважає найважливішими категоріями мови у спілкуванні, тобто мовленнєвої поведінки, дискурс, мовленнєвий акт і мовленнєвий жанр.

Поняття дискурсу тісно пов'язане з поняттям тексту. Це будь-яке висловлювання, що передбачає мовця і слухача та намір першого певним чином впливати на другого. Дискурс – це „мовлення, що привласнюється мовцем” [4, с.276]. Такий дискурс не можна розглядати поза комунікативною ситуацією, у якій він здійснюється. Дискурсивний текст містить „життєвий текст” у його діяльнісному сенсі на тлі тих подій, що в ньому розвиваються, або як мовлення, розраховане на соціальний вплив.

За Ю. Сорокіним, дискурс – це вияв мови як соціально-психічної системи у вигляді емпіричного знака – тексту (тобто реалізація тексту в „живому мовленні”) й водночас об'єкт досліджень, спрямованих на створення теорії застосування (використання) мови. Вчений вважає, що в реальному мовленнєвому спілкуванні носії мови використовують дискурси, а не тексти [9, с.34].

Дискурс (франц. *discourse* – мовлення) – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну) і відбувається в межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників [3, с.322]. Узагальнене сучасне розуміння дискурсу можна сформулювати так: дискурс – це зв'язний текст у сукупності з прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками, текст, узятий в аспекті тих подій, які в ньому відображені; це мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їхньої свідомості (когнітивних процесах).

Мовленнєвий акт – це явище, яке перетворює мовне висловлювання в носія комунікативного смислу і є елементарною складовою спілкування. Спілкування людей відбувається в межах комунікативного

акту, складовими якого є учасники комунікації (адресант і адресат) як носії соціальних ролей, психічних, психологічних рис, духовних, естетичних ідеалів, когнітивних особливостей. Усе частіше вчені висловлюють думку про те, що мінімальною одиницею спілкування є не речення і навіть не висловлювання, а певні види актів: констатація, запитання, наказ, опис, пояснення, вибачення, подяка, привітання тощо [2].

Ф. Бацевич визначає мовленнєвий акт як цілеспрямовану мовленнєву дію, що здійснюється згідно з принципами і правилами мовленнєвої поведінки, прийнятими в конкретному суспільстві; мінімальну одиницю нормативної соціомовленнєвої поведінки, що розглядається в межах прагматичної ситуації [3, с.170]. Мовленнєві акти завжди співвіднесені з особою мовця, їхня послідовність утворює дискурс.

Поняття „мовленнєвий жанр” у сучасній лінгвістиці вчені пояснюють по-різному, його розглядають як стилістичне явище і як тип висловлювання, як комунікативне явище і як вербальне оформлення. Російський вчений М. Бахтін визначив основні ідеї щодо поняття „мовленнєвий жанр”. На його думку, людське мовлення в типових ситуаціях втілюється в певні готові форми мовленнєвих жанрів, які „дані нам, як рідна мова” і є певною мірою „бесособистісними” [1]. Мовленнєві жанри організують наше мовлення, спілкування між людьми практично так, як його організують граматичні форми. Вони мають певні характерні ознаки (комунікативну мету, концепцію адресата і адресанта, обсяг тощо).

Мовленнєвий жанр – це тематично, композиційно і стилістично усталені типи повідомлень носіїв мовленнєвих актів, об'єднаних метою спілкування, задумом мовця з урахуванням особистості адресата, контексту і ситуації спілкування [3, с.160]. Більшість учених вважає, що мовленнєвий жанр є складовою дискурсу і його найважливішою категорією, оскільки об'єднує інтенції (лат. *intentio* – устремління, бажання) учасників спілкування в дискурсі, тематику їхніх розмов, особливості організації одиниць мовного коду.

Висновки... Комунікація, людське спілкування, як правило, ґрунтується на взаємній необхідності. Успішне спілкування залежить від мовної і комунікативної компетенції адресанта й адресата. Педагогічна комунікація є основною формою педагогічного процесу, продуктивність якого обумовлюється цілями й цінностями спілкування, прийнятими всіма його суб'єктами, а також комунікативними вміннями і навичками. Автор лінгводидактичного словника М. Пентилюк, зокрема, до комунікативних умінь і навичок відносить:

- уміння правильно визначати тему висловлювання та чітко дотримуватися її меж;
- будувати висловлювання відповідно до його мети, основної думки, адресата мовлення;
- використовувати найбільш вагомні факти й докази для розкриття теми та основної думки;
- будувати висловлювання логічно й послідовно, тобто встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між фактами та явищами, робити необхідні узагальнення і висновки;
- вибирати тип і стиль мовлення залежно від мети і ситуації спілкування;
- використовувати різноманітні мовні засоби відповідно до типу, стилю, жанру висловлювання;
- удосконалювати висловлювання (коректувати усне й редагувати писемне мовлення) [8].

Отже, мовна особистість учителя – це особистість, яка свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бахтин М. М. Проблема речевих жанров / М. М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М., 1986.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології : навч. посіб. / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2006. – 248 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
4. Бенвенист Е. Общая лингвистика / Е. Бенвенист. – М., 1974. – 323 с.
5. Зубрик А. Р. Развитие продуктивного педагогического мышления как основа формирования иноязычной коммуникативной компетенции будущих учителей гуманитарных дисциплин / А. Р. Зубрик // Новые концепции преподавания иностранного языка в контексте Болонского процесса : материалы всеукр. науч.-метод. конф., 7 лист. 2007 р. / [укл. Г. А. Турчинова, О. О. Яременко, М. О. Шутова] – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – 158 с.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 264 с.
7. Сафонова В. В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях / В. В. Сафонова // О чем спорят в языковой педагогике. – М. : Еврошкола, 2004. – 283 с.
8. Словник-довідник з української лінгводидактики / [за ред. М. Пентилюк]. – К., 2003.
9. Сорокин Ф. Психолінгвістическіе аспекты изучения текста / Ф. Сорокин. – М., 1985. – 186 с.
10. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.

Анотація
Л.И.Пулатова

Языковая личность учителя: коммуникативная компетенция и языковое поведение

В статье исследуется коммуникативная компетенция и речевое поведение учителя как факторы формирования его языковой личности. Анализируется дискурс, речевой акт, речевой жанр как категории языка в общении.

Ключевые слова: комунікація, компетенція, дискурс.

Summary
L.Y.Pulatova

Language Personality of a Teacher: Communicative Competence and Language Behaviour

The article focuses on the communicative competence and language behavior of a teacher that are factors of formation of his/her speech personality. Discourse, speech act and genre are analysed as language categories of communication.

Key words: communication, competence, discourse.

Дата надходження статті:

„31” серпня 2010 р.

УДК 37.048.4+374(045)

Г.П.ПУСТОВІТ,

доктор педагогічних наук, професор
(м.Київ)

Категорії „Я” і моя майбутня професія” як чинник становлення особистості у позашкільному навчальному закладі

У статті частково охарактеризовано психолого-педагогічний контекст професійної орієнтації старшокласників у позашкільному навчальному закладі.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, навчально-виховний процес позашкільних навчальних закладів, професійне становлення особистості.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Сучасні процеси становлення національної системи освіти, входження України в європейський і світовий освітній простір, детермінують зміни концептуальних підходів і самої парадигми освіти і виховання учнів у вільний від навчання час. У контексті останнього актуалізація проблем виховання готовності старшокласників до усвідомлення категорії „Я” і моя майбутня професія” як провідної ідеї і як результату організації навчально-виховного процесу сучасного позашкільного навчального закладу вимагає теоретичного обґрунтування та розробки відповідного навчального змісту, сутність якого полягає у логічному поєднанні сучасних підходів до розуміння й усвідомлення особистістю актуальних проблем соціального середовища (насамперед на локальному, відповідно на регіональному і глобальному рівнях) та можливих шляхів їх розв’язання; місця і ролі як окремої особистості, так і суспільства в цілому у подоланні як суспільних, так і власних індивідуальних життєвих негараздів; філософсько-культурологічних і соціальних теорій й закономірностей, які характеризують сучасний стан навколишнього середовища; комплекс наукових знань про функціонування, особливості і наслідки антропогенного впливу на навколишнє середовище як цілісну систему; ефективних педагогічних технологій виховання особистості старшокласника, розвитку його творчого потенціалу й соціальної активності.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких згадується даної проблеми та виклад основного матеріалу... У сучасних дослідженнях професійного розвитку людини (І.Багаєва, Г.Васянович, І.Зязюн, Н.Кузьміна, Д.Леонтєв, Н.Побірченко, Н.Ничкало, Г.Сагач та ін.) охарактеризовано систему „Я-образів”, що є показниками не тільки того, як особистість усвідомлює вчинки, поведінку і діяльність інших, але й те, як вона оцінює власні потенційні можливості, дії та їх наслідки. Такий теоретико-методологічний підхід окреслює аспекти цієї проблеми, які перебувають у межах дослідження теорії і методики виховання, оскільки наголошується не лише на необхідності допрофесійної підготовки учнів, і насамперед, старшокласників, але й на формуванні їхньої ціннісної сфери, соціальної активності, творчого ставлення до смисложиттєвих ситуацій й відповідальності. Звідси можемо стверджувати, що образ „Я” і моя майбутня професія” є необхідною складовою системи образів „Я” особистості, які забезпечують їй адекватне відображення майбутнього професійного середовища й самої себе в ньому, ставлення до себе як до суб’єкта професійної діяльності з певною системою цінностей і смислів, вже сформованих мотивів, інтересів і потреб, які мають бути реалізовані за рахунок власної активності у навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу.

У контексті останнього образ „Я” і моя майбутня професія” є за своєю сутністю особистісним ціннісно-смысловим утворенням, яке гармонізує суб’єктивно-оцінне ставлення до себе як майбутнього професіонала та індивідуально-вибіркове ставлення до професії як середовища особистісного становлення, задоволення власних потреб завдяки професійному зростанню. За такого підходу відбувається процес усвідомлення й закріплення, а у подальшому узгодження здобутих у навчально-виховному процесі позашкільного закладу знань про себе як суб’єкта майбутньої професійної діяльності, що детермінує той чи інший спосіб поведінки і тим, якою вона має бути насправді, залежно від суб’єктивного сприйняття цінностей та моральних аспектів майбутньої професійної праці. У цих логічно пов’язаних процесах проявляється суб’єктивний образ „Я-реальне”, який і спонукає діяти в той чи інший спосіб, та образ „Я-у майбутній професії”, тобто як потрібно діяти, щоб досягти бажаного. Останнє можна розглядати провідним цілісним конструктом його професійного майбутнього, оскільки він характеризує